

SZEMLE

ZALKA CSENGE VIRÁG: MESEMONDÓK MÁRPEDIG VANNAK – A NEMZETKÖZI MESEMONDÁS VILÁGA. PONT KIADÓ, 2016.

Simon Mária: „Pörögjön a sztori...”

„Mesélni nem lehet »felülről« – a mesemondás nemcsak szórakoztatást, de egyenrangú kommunikációt, emberi méltóságot is jelent a hallgatóknak.”
(Zalka Csenge Virág)

KEZEMBEN A KÖNYV

Mielőtt olvasni kezdtem volna, sokáig nézegettem a borítót. Helena Nelson-Reed festménye, egy fess tündér profilja a szememet ejtette rabul, a szokatlan cím pedig töprengésre késztetett: tehát létezik vagy vélhetően megfogalmazódik egy olyan állítás, mely szerint ma már nincsenek mesemondók, a szerző pedig ezt cáfolja címadásával.

S ekkor beugrott egy friss élmény. Négyéves unokám futkározás, bújócskázás, vizes bolondozás után, megsajnálva a fáradt nagyszülőket, azt mondta: „Na jó, üljetek le pihenni, mesélek nektek. De ne szóljatok bele, ez saját mese.” Lenyűgözve hallgattuk azt az egyveleget, amit az addig hallott történetekből kreált. Kedvenc, könyvből vagy az internetről megismert szereplői indultak „kalandozni”, hangsúlyosan barátokként, aztán jött valami legyőzendő ellenség, majd

befejezésként hazatértek a szüleikhez... Minden kétséget kizáróan mesét mondott.

A kötet hátoldalán egy fiatal, 31 éves, mosolygós hölgy fényképe; a szerzőé, aki tizenegy éve hivatásos mesemondó, magyar, angol és spanyol nyelven, mesterdiplomáját az East Tennessee State University Storytelling (mesemondás) szakán szerezte. Mesekutató is, az Amerikai Kulturális

Tanulmányok doktori programjában a hagyományos mesemondás és a popkultúra kereszteződési területeit kutatva kapott PhD-fokozatot, s tagja az Európai Mesemondó Szö-

vetség vezetőségének. Igazolva hát a kötet alcíme.

A tartalomjegyzékben újabb meglepetés: a mesekutató és mesemondó szerkesztési gyakorlata eltér a hagyományos szövegépítéstől. Egy személyes, bensőséges hangulatú *Előszó* után következik a továbbolvasásra inspiráló *10 kérdés, amit előbb vagy utóbb minden mesemondónak feltesznek* címet viselő fejezet, majd kétoldal-

megfogalmazódik egy olyan állítás, mely szerint ma már nincsenek mesemondók

nyi szövegből megtudjuk, hogyan értelmezi a szerző a mese fogalmát és a *nemzetközi mesemondás* kifejezést, továbbá kapunk egy kis elméleti segítséget az értelmező olvasáshoz, nevezetesen a mesemondás műfaji besorolását, illetve az egyes kategóriák rövid bemutatását.

Az I. rész címe *Mesemondók Szövetsége* (ahol a cím nyilván elvonatkoztatott; a hat fejezetből csak egy foglalkozik ténylegesen az Európai Mesemondók Szövetségével), a II. részé pedig *Miből lesz a mesemondó?*

(Ez utóbbi a mesemondásra készülő tananyaga.) Alfejezeteiket egy-egy *Bónusz*: kezdetű alcímmel beszúrt kiegészítés zárja. Ezekben a szerző gyakorlati tanácsokat ad, vagy gondolatait

összegzi, üzeneteit foglalja csokorba. „A mesemondásról beszélni csak mesélve lehet...” – vallja Zalka Csenge Virág az *Előszó*ban (5). Ennek szellemében a III. rész a *Tíz (plusz egy) mese a mesemondásról* címet viseli. Előljáróban üdvözlí az olvasót a klubban (ha esetleg itt kezdené az olvasást), majd következik „tíz (plusz egy, mert mindig van idő még egy mesére) hagyományos történet”, melyek mindegyike „gyakori meséléssel bejárattott saját” verzió (183). A IV. rész a *Függelék*, amely esettanulmányokat, hasznos nyomtatott és elektronikus forrásokat (honlapcímek, szervezetek és fesztiválok listája, angol és magyar nyelvű bibliográfia stb.) tartalmaz, azaz a mesekutatást mélyebben megismerni kívánók, a mesemondásra készülő, a mesegyűjteményeket olvasni vágyók egyaránt kapnak itt muníciót.

Mindez a szerző nyelvén tömörebben szól. „A négy rész így alkot egy egészet: kalandozás a mesemondás világában; bepillantás a kulisszák mögé; hasznos források és természetesen mesék.” A részek és az egyes fejezetek önmagukban is egészet

alkotnak, így az olvasó bátran választhat, hol kezdi vándorlását ebben a világban. A könyv nem regény, nem egy adott tudomány szakmai elveit követő, csak lineáris olvasással érthető dolgozat, nem is tanulmánykötet, amelyben minden írás önálló darab, most éppen egyazon szerző tollából. Műfaját nem tudom meghatározni. Tartalmaz esszéisztikus részeket, mesetudományi fejtegetéseket, az íróval megtörtént sztorikat (ha tetszik, önéletírásra emlékeztető blokkokat), a tizenegy mese lehetne egy te-

matikus mesegyűjtemény, néha interjúnak tűnik, ahol feltett vagy csak feltételezett kérdésekre kapunk választ, és sorolhatnám. Mindenesetre a Nemzeti Kulturális Alap

„tudományos ismeretterjesztő” kategóriában támogatta a könyv megszületését.

Az ügyesen, feltűnés nélkül elhelyezett előre- és hátrautalások nem komolykodó kereszthivatkozások, inkább kis felkiáltójelek, irányjelző táblák, merre bolyonghatunk tovább. Recenzensként én is saját utat választottam, s a továbbiakban innen villantok fel néhány élményt.

SLAMEK, EPOSZOK ÉS EGYÉB FIATALOS MŰFAJOK

Már az I. rész első fejezetében is pillanatképek villannak föl a világ mesemondó fesztiváljairól, de én mégis a harmadik fejezetnél kezdtem elmélyedni a könyvben, a fejezetcímbe szereplő „egyéb fiatalos műfajok” iránti kíváncsiságom miatt. „Amikor Magyarországon a 'fiatal' és a 'mesemondás' szavakat egy mondatban említtem, a legtöbb embernek ugyanaz a kép ugrik be: általános iskolás mesemondó versek” – írja a szerző. (34.) Hozzáteszi, ő

az olvasó bátran választhat, hol kezdi vándorlását ebben a világban

ezeket inkább a meseszaválás helyzetének tekintené, hiszen a hangsúly a „helyes kiejtésen és a pontos szövegtanuláson van”, miközben kevés lehetőség biztosított a kreativitás felmutatására, amire például az adna alkalmat, hogy a gyerekek saját szavaikkal mondják el a mesét. „De milyen is tulajdonképpen a »fiatalos« mesemondás a nemzetközi palettán?” (Uo.) A válasz egy amerikai nemzetközi mesemondó fesztiválra, a MOTH StorySLAM-re hivatkozással kezdődik. Az 1997-ben *The MOTH* (éjjeli lepke) néven létrejött társaság a slammozgalom egyik legfontosabb csoportosulása. A slam „odamondás”-t jelent, a story slam pedig az a műfaj, amikor valaki öt-tíz percen belül, közönség előtt ad elő egy személyes anekdotát (a fesztivál szlogenje: „Igaz történetek, élőben”), betartva azt a szabályt, hogy a történetnek legyen eleje, közepe és vége. Ez utóbbi tényező különbözteti meg a stand-up comedy műfajától, valamint további specifikuma, hogy a közönség szavazatai alapján a fellépések végén győztest hirdetnek.

A személyes anekdotákból születnek meg a nép- és tündérmesékre épülő slamek, melyeket például Massachusetts államban már színháztermekben tartott rendezvénysorozat keretében lehetett előadni, saját szavakkal és egyéni stílusban, egy előre megadott témához (afrikai mesék, napforduló, Grimm-gyűjtemény) kapcsolódva. Hasonló kezdeményezés a 2011 óta sok országban – 2015 óta Magyarországon is – megrendezett *Mitoszok Csataja*, ahol „a mesemondók párosával, egy-egy mítoszt mesélve csapnak össze, és a nyertest minden kategóriában a közönség szavazza meg a meséssel kapcsolatos kér-

dések alapján”. (36) A szerző maga lelkes szervezője és résztvevője a magyarországi alkalmaknak.¹

A slamekhez képest (az időt tekintve) a hosszú történetek, például az eposzok mesélése jelenti a másik végletet, ami közös bennük, hogy szintén interaktív alkalmakról van szó. Kaliforniában Eposznap, Vancouverben Eposzhétvége a mesemondó fesztivál megnevezése, a lebonyolítás hasonló: az eposzokat felosztják a mesemondók között, akik egymást váltva mondják el a történeteket egy vagy két nap alatt.

A következő generációra gondolva sorolja a szerző a fiatalos műfajok közé a digitális mesemondást. Példaként egy online mesemondó fesztivált (*Stories Connect Us All – A mesék összekötnek min-*

ket) ismerhetünk meg, melynek megálmodója Susan O'Halloran amerikai mesemondó. A történetek a diszkriminációhoz, a rasszizmushoz, a toleranciához és a kulturális sokféleséghez kapcsolódnak. A mesélők személyes történeteit profi stáb rögzíti, a videókat a világhálón teszik közzé.² Melléjük oktatási segédanyagként használható háttér-információkat, gondolatébresztő kérdéseket is elhelyeznek.

Az alfejezet végén szereplő bónusz egy *Recept, házi készítésű mesemondó slamhez*. Egy mesemondó alkalomra készülve a helyszín kiválasztása, a megfelelő számú ülőhely, a hangosítás, a világítás biztosítása éppúgy alapvető, mint a témaválasztás, a címadás vagy egy jó házigazda felkérése, aki nemcsak konferál, hanem végig segíti a gördülékeny lebonyolítást.

Az I. részben szó esik többek közt a hazai *Holnemvolt Fesztiválról* is. Az első

¹ Ezekről az eseményekről friss információk itt találhatóak: <https://www.facebook.com/mythoff>

² www.racebridges.net

rendezvényre 2011 márciusában került sor Budapesten, öt meghívott fellépő (norvég, amerikai, magyar, osztrák és perui) szereplésével, a célközönség pedig a felnőtt korosztály volt. A két nap folyamán tudatosulhatott a hallgatóságban „a nemzetközi, multikulturális mesélés értéke és fontossága”. (49) *A Holnemvolt Klub*

napjainkban is folyamatosan szervez mesemondó rendezvényeket.³

A jövőről szólva a szerző már a Magyarországon rendezendő nemzetközi fesztiválokat említi elsőként, s az utánpótlásra gondolva szükségesnek véli, hogy a felsőoktatásban induljon akkreditált mesemondó szakképzés.

NAPJAINK MESEMONDÁSA MAGYARORSZÁGON

Az I. rész 4. fejezetéből kaphatunk képet arról, hogy Magyarországon, nemzetközi összehasonlításban, milyen hagyományai és milyen jövőképe van a mesemondásnak.

Hazánkban közismerten jelentős múltja van a népmesék gyűjtésének, kutatásának és a mesemondásnak is. A szerző egy önálló fejezetben gyűjti össze a közelmúlt azon kezdeményezéseit, melyek a műfaj újjáéledését jelzik. Az 1970-es évek elején, amikor táncházak sokasága kezdte el vonzani az aprókat, a fiatalokat és a felnőtteket egyaránt, s hamar mozgalommá nőtt ki magát, újraéledt az érdeklődés nemcsak a népmesék, hanem a mesemondás mint

előadó-művészet iránt is. A *Hagyományok Házában*⁴ 2007-ben indult mesemondói tanfolyam, s ez az akkreditált képzés ma is folyik. Az intézmény szoros kapcsolatban áll a magyar mesemondókat tömörítő, 2013-ban alakult *Meseszó Egyesülettel*,⁵ számos szakmai programot, konferenciát, mesemondó alkalmat szerveznek együtt.

Több színvonalas könyv megjelenése és az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán 1990-től indított

képzés(ek) nyomán ma már népszerű és keresett terület a meseterápia és a mesepedagógia is. Előbbi kapcsán *Kerekes Valéria*, *Winkler Veronika*, *Boldizsár Ildikó* és *Antalfi Mária* nevét és munkásságát érdemes kiemelni, tőlük, illetve tananyagaikból, módszereikről az említett felsőfokú intézményen túl a Semmelweis Egyetemen is lehet tanulni különböző elnevezésű kurzusokon. Említést érdemel két civil-szervezet gyakorlati karitatív tevékenysége is: a kórházi ellátásban részesülő gyerekekkel 1996 óta foglalkozó *Mosoly Alapítvány*,⁶ továbbá a mesét szórakoztató eszközként alkalmazó *Mosolygó Kórház Alapítvány*.⁷ A mese pozitív hatására épít a 2010-ben alapított paloznaki *Meseközpont*⁸ is, ahol a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekek jelentik a legfőbb célcsoportot. A szemtelket gyönyörködtető környezetben álló épület önmagában is szeretetet sugároz, programjai pedig (a kötet megjelenésekor), *Bajzátth Mária* szakmai vezetésével, mesemondással nyújtanak lelki támogatást

ma már népszerű és keresett terület a meseterápia és a mesepedagógia is

³ Naprakész programajánlat a Fesztivál oldalán található: <https://www.facebook.com/holnemvolt>

⁴ www.hagyomanyokhaza.hu

⁵ www.facebook.com/MeseszóEgyesulet/

⁶ www.mosolyalapitvany.hu

⁷ www.mosolygokorhaz.hu

⁸ www.mesekozpont.hu

a kicsiknek, serdülőknek.⁹ Más módon, de a mesepedagógiában érintett a 2012-ben megnyitott *Mesemúzeum* is, ahol „még a pókok is mesét szönek”.¹⁰

KOROSZTÁLYOK

Mesét mondani mindenkinek lehet, ám a közönség, életkorától függően, mást és mást hallgat szívesen. E közös, de mégis sokféle szárazodó lehetőség igazolásaként is olvasható a könyv III. részében szereplő egyik rövid, nagyon szerethető mese, mely a nigériai ekoi nép hagyománykincséből származik. A mindenhova beosonó, az emberek legfeltebb titkait is kifürkésző és megcsodáló, otthon színes meséket szövögető Egér ajtajának egy alkalommal nekiesett egy menekülő birka. „Az ajtó gyenge volt, betört. Mire Egér észbe kapott, az ezerszínű mesegyerekek mind kirajzottak a nagyvilágba. Azóta vannak mesék a Földön.” Zalka Csenge Virág pedig így kommentálja a mesét: „Külön értkeltem benne a gondolatot, hogy a mesék abból születnek, amit látunk, hallunk és tapasztalunk – bennük van az egész világ és annak minden színe.” (206) Egyébként a könyvben közreadott tizenegy mese mindegyikét követi egy-egy szerzői kommentár.

Mesét mondani a szerző szerint már az „apróságoknak” is lehet és kell, hiszen figyelnek a hangra, az arcra, a testbeszédre, gyakorolják az odafigyelést, erősödik a kötődés baba és mama között.

Az óvodások és kisiskolások körének olyan mesét érdemes választani, amiben mondatok vagy refrének ismétlődnek, mert ezeket hamar észreveszik, s boldogan mondogatják ők is, azaz bekapcsolódnak a mesélésbe. A legfogékonyabbak és a leginkább lelkesek a negyedik-ötödikesek, ők gyakran tapsolnak, közbekiáltanak. Azaz fenntartások nélkül élvezik és értik a mesét. Legnehezebb korosztálynak a 12–14 éves kiskamaszok bizonyulnak, nekik már ciki mesét hallgatni, ezért náluk mindenképp érdemes a korosztály fölél célozni:

a legfogékonyabbak és a leginkább lelkesek a negyedik-ötödikesek, ők gyakran tapsolnak, közbekiáltanak

általában beválnak a hőlegendák, a kalózos történetek vagy a görög mitológia. A szerző kedvencei a gimnazisták, tágabban a tinédzserek, akikhez a szerelemről szóló történetek vagy a személyes sztorik állnak a legközelebb.

A felnőtt közönség előtt történő szereplés sok mesemondó számára jutalomjáték, hiszen ők értik a történetek szimbolikáját, fogékonyak a mélyebb érzelmi rétegekre, érdeklődnek más kultúrák meséi iránt.

HELYSZÍNEK

A mesemondás leggyakoribb helyszíne – a fesztiválok mellett – az iskola. A hivatásos mesemondók a legtöbbször itt lépnek fel. Egy iskolai fellépésnek két feltétele van: legyen rá pénzügyi forrás, illetve a szaktanárok hajlandóak legyenek egy-egy tanórát feláldozni érte. Szükséges az a belátás, hogy a tananyag átadását nemcsak színesítheti egy-egy ilyen alkalom, hanem a diá-

⁹ Bajzáth Mária mesepedagógussal hosszabb interjú olvasható az Új Köznevelés 2015. évi, az óvodai neveléssel foglalkozó különszámában. Letöltés: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/a-mese-a-neveles-taltosparipaja>

¹⁰ <http://www.mesemuzeum.hu>

kok motiválásának, a konkrét tudáselemek elmélyítésének, a kreatív gondolkodás és a szóbeli megnyilvánulás fejlesztésének is hatékony eszköze lehet a mesemondó hallgatása. A (mindennapos) testnevelés kivételével minden tantárgyhoz¹¹ ajánl a szerző témákat, valamint konkrét példákat is bemutat, azaz meggyőzően mesél az osztálytermi szerepléseiről.

A könyvtárak is világszerzte népszerű pódiumok mind a mesemondók, mind a közönség számára, hisz a könyvtárosok végtelenül kedves emberek, sokuk örömmel fogadja az új kezdeményezéseket.¹²

Szintén nyitottak azok a múzeumok, melyekben múzeumpedagógiai tevékenység is folyik, ez esetben tematikájukat tekintve legtöbbször a kiállított tárgyakhoz kapcsolódnak az elhangzó történetek. A magyar múzeumok több országos rendezvény-sorozatán (*Múzeumok éjszakája*, *Múzeumok majálisa*, *Régészet napja*) is egyre többen találkozhatnak mesemondókkal. Izgalmas, egzotikus helyszíneként azonosíthatók az állatkertek, a nemzeti parkok, a botanikus kertek, az akváriumok vagy éppen a csillagvizsgálók és a planetáriumok. Kitekintve a nemzetközi terepre, feltehetően nem köztudott, hogy „a NASA-nak több olyan tudományos értékű projektje is volt/van, melyek történeteken, a mesemondás narratív erején keresztül tárják a nagyközönség elé a csillagászat és az űrkutatás legújabb eredményeit, és segítenek új történeteket

formálni a világegyetem olyan sarkairól, melyeket csak most kezdünk el megismer-ni”. (74)

Azt, hogy egy romkocsmában slamet meséljenek, Magyarországon is teljesen életszerűnek gondolom. A szerző példáját a kevésbé elegáns helyszínekről már kevésbé. Bár ki tudja! „Az amerikai mesemondó mozgalom egyik leghíresebb alakja, Hugh

Morgan Hill, mesemondó nevén Brother Blue (Kék Testvér), annak ellenére, hogy a Harvardon és a Yale-en diplomázott és doktorija volt, *Boston utcáin* szeretett a leginkább mesét mondani a járóke-

lőknek. [...] A mindennapi emberek nyelvén, egyszerre érthetően és költőien adott elő olyan történeteket, mint a Hamlet vagy a Lear király.” (75)

KAPCSOLATOK

A háborúk generálta népvándorlások és a terrortámadások nyomán intenzíven terjedő előítéletek miatt fontos szólni arról, hogy a mesemondás (főként egy személyes történet elmondása) alkalmazható az eltérő kultúrák közötti konfliktusok kezelésére is. „Az alapgondolat egyszerű: sokkal nehezebb gyűlölni valakit, ha ismered a történetét. [...] Híres példa, aki a folyamatról és módszereiről képzéseket is tart, az ír mesemondó, Liz Weir. Ő az Észak-Írországban

¹¹ Talán a legmeglepőbb a matematikaóra említése: „Nemrég találkoztam egy fiatal török mesemondóval, aki általános iskolában tanító néni, és görög mítoszokat alakított át szöveges feladatokká”.

¹² A könyvtárról jut eszembe: a szerző a kötetben megemlíti: többször kétségbe vonták, hogy ő *igazi* mesemondó, hiszen „olvas is hozzá”. Erről pedig eszembe jut a kakasdi Fábían Ágostonné, Mári néni, akit 1977-ben én is hallottam mesélni, s aki a meséit tartalmazó 1979-es gyűjteményes kötetben így beszélt önmagáról: „A meséket javarészt édesapámtól tanultam, a nagyapámtól, s nanyámtól. S vót egy nagynéném, Kalári néni. Attól es tanoltam, s aztán örökké jó olvasó voltam, olvastam sok mesét. Sok eszembe jut a régi mesékből, s amit elfelejtetem, azt kialakítom. S így alakul a mese.” (Sebestyén Ádám [1979, szerk.]: *Bukovinai székely népmesék I. Fábían Ágostonné meséi*. Tolna Megyei Könyvtár, Szekszárd, 5. o.)

évtizedek óta zajló vallási és politikai konfliktusokat segít kezelni, áthidalni fiatal közösségek és a mesemondás segítségével.” (79)

Ugyancsak a kapcsolatteremtés lehetőségeiről beszél a *Mesemondás és pop-kultúra* című bónuszfejezet. A szerző itt kifejti: nem gondolja, hogy a rajzfilmek, a tévésorozatok vagy éppen az internet „mérgezik a gyerekek agyát”. Inkább olyan eszközt lát bennük, melyekből ismereteket, támpontokat lehet mazsolázni a meseválasztáshoz, s egyben a mesélő és a közönség közötti kapcsolat

megalapozásához vagy elmélyítéséhez.

Ehhez persze feltétel, hogy a mesemondó tudja és meg is ismerje, mit néz szívesen

feltétel, hogy a mesemondó tudja és meg is ismerje, mit néz szívesen moziban, tévében az adott hallgatóság

moziban, tévében az adott hallgatóság, vagy éppen melyik a legnépszerűbb videojáték. A mesemondó előadóművészek ezen a ponton alkotókká is válnak: megkeresve a történetek mondanivalóját,

elvonatbabb elemeit, kulturális összetevőit, megfigyelve a rajongótábor reakcióit, az elmondandó mesébe beépítik ezeket. Nem átírják a történetet, csak egyértelművé teszik a találkozási pontokat.

*Nonfiguratív kompozíciók
Bujnovszky Vanda, AKG*

